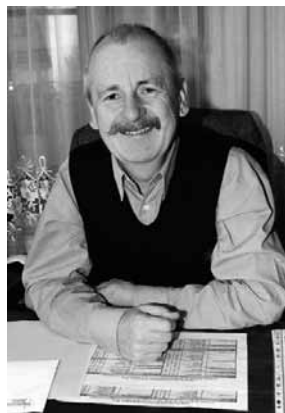

campanula

Vážení a milí čtenáři,

vše, čeho se dotknu v následujících řádcích, již bylo či je popisováno na stránkách tohoto časopisu, a tedy platí také pro Jeseníky. Přeji této krásné krajině, aby byly trvale uchovány hodnoty území, které jej řadí mezi kandidáty na národní park. A také, aby v budoucnu k vyhlášení národního parku skutečně došlo. Jeseníky si ho zaslouží.

František Pojer

Člověk – Jeseníky – příroda.

Příroda – Jeseníky – člověk.

Řetězec těchto slov začíná i končí člověkem. Právě on totiž přírodu odnepaměti přetváří. Kdysi dávno jen v nejbližším okolí, v posledních desetiletích na celé planetě.

Až relativně nedávno se ukazuje, že přírodu a krajinu je možno nejen využívat, ale je potřeba ji také účinně chránit, a to především s ohledem na současné i budoucí uspokojování všech potřeb lidské společnosti. Tím se stala ochrana přírody a krajiny veřejným zájmem, jak deklaruje platný zákon o ochraně přírody a krajiny, který právě v těchto měsících slaví 20. výročí.

Při letmém ohlédnutí za dvaceti lety platnosti zákona je zřejmé, že k ochraně přírody na celém území naší republiky jednoznačně přispěl. Zároveň je ale potřeba jedním dechem dodat, že ochrana přírody je ze své podstaty kontroverzní záležitostí. Nastavuje limity a tím omezuje využívání přírody v širokém slova smyslu – od lesního hospodaření, přes výstavbu až po turistiku. A člověk je nerad omezován! Proto se prosazovaná omezení někdy setkávají s odporem a nepochopením a tento negativní postoj bývá vztahován k celé ochraně přírody. Částečně je to tím, že ochranná opatření a jejich intenzita lze špatně měřit. Poměrně jednoduché je to například při ochraně stromů – obvod kmene se změří jednoduše, mnohem obtížnější je to však u krajinného rázu nebo přirozenosti lesa. Jak moc „pěkný“ či „ošklivý“ má být krajinný ráz, jak moc má být les přirozený?

To jsou věru obtížná hodnocení a jejich výsledek je třeba vysvětlit, odůvodnit a prosadit – nejlépe dohodou. Na to je potřeba hodně času, trpělivosti a snahy se dohodnout. A zde vidím jeden z největších nedostatků ochrany přírody – v komunikaci s veřejností, vlastníky a hospodáři. Bez podpory veřejnosti, místních lidí a vstřícného přístupu vlastníků a hospodářů přitom není možné přírodu dlouhodobě a účinně chránit. Komunikace s veřejností je právě proto oblast, na kterou bychom se měli zaměřit. Vyplatí se to.

Obsah čísla

**Další novinky k projektu
„Jednotný informační a komunikační
systém ochrany přírody v NUTS II
Moravskoslezsko“**

Lenka Skuhrová, Kateřina Kočí / 3

**5. ročník fotosoutěže
„Jak vidím Jeseníky“
Michal Ulrych / 4**

**Školáci zachraňují žáby
v Andělské Hoře
Eva Kyšová / 4**

**100 let rozhledny na Pradědu
Vít Slezák / 5**

**400 let starý smrk z údolí Bílé Opavy
Jindřich Chlapek / 5**

**Návštěvníci pod drobnohledem aneb
monitoring návštěvnosti v Jeseníkách
Marek Banaš, David Zahradník / 6**

**Kolenati – 200 let od narození
Vít Slezák / 7**

**Výsadba kleče na Pradědu
Vít Slezák / 7**

**Dřevní houby Jeseníků
Daniel Dvořák / 8–9**

Rozhovor s Michaelou Pruknerovou / 10

**Památný strom „Buk u Drakova“
Dušan Duhonský / 11**

**Dřevní houby v Jeseníkách
Daniel Dvořák / 11**

**Obnovená naučná stezka
Velká kotlina
Kateřina Kočí / 12**

**Denní motýli CHKO Jeseníky
Adam Lacina / 13**

**Invazní druhy CHKO Jeseníky – III. díl
Lupina mnoholistá
Radek Štencl / 14**

**Naučná mineralogická stezka Maršíkov–
Sobotín
Taťana Schmidtová / 14**

**Přírodní rezervace Františkov
Jindřich Chlapek / 15**

**Actaea – společnost pro přírodu a krajinu
Kateřina Kočí / 16**

Další novinky k projektu

„Jednotný informační a komunikační systém ochrany přírody v NUTS II Moravskoslezsko“

V dubnu byl v rámci propagace soustavy Natura 2000 vydán leták a plakát „Horské smrčiny“, který se věnuje horským smrčinám v CHKO Jeseníky. V červnu byla otevřena obnovená naučná stezka Velká kotlina. Ke stezce jsme vydali průvodce, který je k dispozici v informačních centrech. Připravujeme dále obnovení naučných stezek „Rejváz“ a „S Koprnickem na výlet keprnickými horami“.

Aktuálně se podílíme na přípravě knihy „Vzácné a ohrožené rostliny Jeseníků“, která vyjde v roce 2013.

Všechny materiály vydané v rámci tohoto projektu, ale i další materiály vztahující se k Natuře 2000 a CHKO Jeseníky, jsou k dispozici v Informačním centru Natura 2000 Jeseníky v Karlovicích (kancelář občanského sdružení Actaea, Karlovice 134, budova Lesní Správy, www.natura2000jeseniky.cz).

Další informace o projektu najdete na webových stránkách www.actaea.cz, www.jeseniky.ochranaprirody.cz a <http://infoms.kr-moravskoslezsko.cz/>.

Lenka Skuhrová, Kateřina Kočí,
Actaea - společnost pro přírodu a krajinu

Setkání k obnově naučné stezky Rejváz (nahore)

Panel naučné stezky Velká kotlina (uprostřed)

Titulní strana letáku a plakátu „Jesenické horské smrčiny“ (dole)

Titulní strana průvodce NS Velká kotlina (vlevo dole)

5. ročník fotosoutěže „Jak vidím Jeseníky“

Dne 15. března 2012 se za účelem vyhodnocení přihlášených fotografií dvaceti zúčastněných autorů sešla porota ve složení: Štěpán Mikulka (vítěz minulého ročníku), Miroslav Griga (AGRITEC a vítěz III. ročníku), Martin Hutář (PRO-BIO, obchodní společnost s r.o. a Jesenický Fotoklub), Hana Komárková a Tomáš Pospíšil (Lesy ČR, s. p.), Vladislav Laža (Jesenický Fotoklub), Petr Šaj (Správa CHKO Jeseníky, vítěz II. ročníku) a Michal Ulrych (Správa CHKO Jeseníky).

Porota se po několikahodinové debatě usnesla na těchto výsledcích:

Zvláštní cena Lesy ČR, s. p.: Jaromír Chylík za kolekci černobílých krajinných fotografií z oblasti Pradědu.

Zvláštní cena AGRITEC Šumperk: Vladko Chmela za detailní fotografie „Podbílek šupinatý“, „Devětsil bílý“ a „Devětsil lékářský“

Zvláštní cena PRO-BIO: Jan Moučka za fotografii „Mezi klasy“

Kategorie KRAJINA

3. místo: Tomáš Knotek za kolekci fotografií Jeseníků

2. místo: Renata Tichopádová za fotografii „Jeseníky z Polska“

1. místo: Lukáš Nemeškal za fotografii „Javornická letka“

Kategorie LES

3. místo: Tadeusz Kuchejda za fotografii „Jesenický les“

2. místo: Jiří Kamp za fotografii „Podzimní odcházení“

1. místo: porota neudělila Kategorie ROSTLINY A ŽIVOČICHOVÉ

3. místo: Vladko Chmela za fotografie „Hýl obecný“ a „Zvonek zelený“

2. místo: Jan Moučka za sérii fotografií srnčí zvěře „Mezi klasy“, „Vodník“ a „V letní louce“.

1. místo: Jiří Kamp za fotografii „Liška“

Celkovým vítězem soutěže byl zvolen Jiří Kamp.

Seznam zúčastněných autorů:

1. Václav Apl (Bušín)
2. Jan Čáp (Šumperk)
3. Vladko Chmela (Olomouc)
4. Jaromír Chylík (Bruntál)
5. Jan Firla (Hostice)
6. Evžen Horák (Šumperk)
7. Jiří Kamp (Staré Město p. Sněžníkem)
8. Kamil Karger (Jeseník)
9. Tomáš Knotek (Jeseník)
10. Karel Krečman (Olomouc)
11. Martin Kubalák (Jeseník)
12. Tadeusz Kuchejda (Jeseník)
13. Jan Moučka (Ostrava)
14. Lukáš Nemeškal (Žulová)
15. Antonín Říha (Bohdíkov)
16. Lenka Sekaninová (Prostějov)
17. Jiří Suchánek (Česká Ves)
18. Renata Tichopádová (Zlaté Hory)
19. Honza Valchař (Šumperk)
20. Jan Žižka (Pardubice)

Jaromír Chylík přebírá cenu

Fotografie dále čeká putování po Jeseníkách. Od 2. května jsou vystaveny v bruntálském divadle, od 23. května v Domě dětí a mládeže Vila Doris Šumperk pobočka Komín. Prázdninové měsíce fotografie uvidí návštěvníci pivovaru Holba v Hanušovicích, dále připravujeme výstavy v návštěvnickém centru PVE Dlouhé stráně a kině Pohoda v Jeseníku. Fotografie si budete také moci prohlédnout v příštím čísle Campanuly.

Michal Ulrych

Školáci zachraňují žáby v Andělské Hoře

V projektu ŽÁBA, který je součástí environmentální výchovy ZŠ Andělská Hora (AH) od roku 2009, pomáhají žáci žábám v jarním období překonávat frekventovanou silnici Bruntál – Vrbno pod Pradědem.

Cílem projektu s podporou CHKO Jeseníky i obce Andělská Hora je zachránit co nejvíce žab před automobily v době jejich jarní migrace. Migrace probíhá ve velmi krátkém časovém údobí z Anenského vrchu do andělskohorského rybníku.

Díky pravidelným meteorologickým měřením v programu The GLOBE, a to především teplot vzduchu a půdy v různých hloubkách, dokáží žáci stanovit dobu celé migrace. V návaznosti na měření žáci ze starších ročníků včas vybudu-

jí zábrany a poté uklidí. Při každodenním přenášení žab se žáci učí poznávat ropuchy od skokanů, rozeznat jejich pohyby a psát jejich počet do tabulek.

Záchrana probíhá na cca 600 m dlouhém úseku podél silnice z AH do Vrbna pod Pradědem. V roce 2011 bylo odchyceno 1 722 žab, z toho 99 % byly ropuchy obecné, zbytek skokani hnědí. Po velmi chladné zimě 2011/2012 bylo zachráněno jen 1077 žab. Celkem od roku 2009 se zachránilo 4305 žab. Při záchraně žab bylo zjištěno, že migrují zejména ve dvou pruzích.

Názor Terezy Novákové z 9. třídy na projekt: „Z mého pohledu jako žáka a ne příliš velkého milovníka žab je to docela zajímavý projekt, který opravdu

pomáhá jinému druhu života. Doufám, že naši nástupci na naší škole budou v projektu pokračovat.“

Eva Kyšová

100 let rozhledny na Pradědu

V Německu v Durynském lese na hoře Wetzstein u Lehestenu (okres Saalfeld-Rudolstadt) stojí od roku 2004 rozhledna. Na tom by nebylo nic zvláštního, kdyby se nejednalo o věrnou napodobeninu původní kamenné rozhledny z Pradědu. Na vrcholu Pradědu stála před současným televizním vysílačem 32,5 m vysoká rozhledna postavená v romantickém duchu starého gotického hradu. V letech 1903–1912 ji vybudoval Moravskoslezský sudetský horský a turistický spolek. V roce 1938 změnila rozhledna název z Habsburgwarte na Adolf-Hitler-Turm, po válce se pak v květnu 1959 zřítíla. Letos by rozhledna na Pradědu oslavila 100 let.

Sudetští Němci odsunutí po válce do Německa a jejich potomci se rozhodli ve své nové vlasti postavit napodobeninu rozhledny. Umístění bylo vybráno tak, aby se přírodní podmínky blížily těm v Jeseníkách. Základní kámen byl položen v roce 2000 a Altvaterturm, jak se věž říká, byla slavnostně otevřena v srpnu 2004. Uvnitř věže může zájemce získat informace týkající se odsunu německého obyvatelstva z Československa, nalezne zde také kapli. K vidění jsou různé dokumenty a pamětní desky, je zde také malá expozice minerálů

Vít Slezák

Replika původní kamenné rozhledny z Pradědu (Německo, Wetzstein).

Původní rozhledna na Pradědu v Jeseníkách.

400 let starý smrk z údolí Bílé Opavy

V roce 2011 proběhl zajímavý výzkum v lesních porostech v závěru údolí Bílé Opavy v národní přírodní rezervaci Praděd. V rámci bádání tam odborníci z České zemědělské univerzity v Praze provedli mimo jiné šetrné navrtání asi 140 vybraných stromů s cílem zjistit skutečné stáří porostů a s pomocí tzv. letokruhové analýzy nahlédnout trochu do historie smrkových (pra-)lesů pod Ovčárnou. Z řady zajímavých výsledků lze uvést nejstarší zjištěný strom, jehož věk přesáhl neuvěřitelných 400 let!

A takto jeho historii podává autor výzkumu, Ing. Vojtěch Čada:

„Nejstarší strom dosáhl věku 416 let a tloušťky 79 cm. Od roku 1596 rostl velice pomalu (šířka letokruhu v průměru 0,15 mm) v zástínu mateřského porostu. Kolem roku 1639 zřejmě došlo v jeho okolí k odumření stromů, protože smrk zvýšil svůj přírůst až k 1 mm/poloměr/rok. Začal tak odrůstat ve vytvořeně

porostní mezeře. V roce 1769 u stromu došlo k výraznému snížení přírůstu (to je společné pro všechny nejstarší stromy), což mohlo být způsobeno také zraněním. Další doklady pro toto tvrzení však neexistují. Poté v roce 1778 smrk zareagoval na zásadní změnu životního prostředí tak, že náhle, výrazně a setrvale zvýšil svůj přírůst až na hodnoty přes 2,5 mm za rok. Někdy v té době mezi lety 1768 a 1778 tedy zřejmě došlo k odstranění okolních stromů tak, že nejstarší smrk začal růst v otevřených podmínkách. Doba jeho intenzivního růstu trvala asi osmdesát let. Poté jeho přírůst klesl pod hodnotu 1 mm/poloměr/rok, pravděpodobně díky zvyšující se konkurenci s mladšími stromy. V posledních padesáti letech pak již přirůstal minimálně.“

Jindřich Chlapek

Šetrné navrtávání stromu.

Návštěvníci pod drobnohledem

aneb Monitoring návštěvnosti v Jeseníkách

Od konce roku 2009 probíhá na vybraných lokalitách CHKO Jeseníky soustavný monitoring návštěvnosti za pomoci automatických terénních sčítačů. První sezóny měření odhalily některé překvapivé výsledky a ukázaly, že monitoring turismu může být důležitým pomocníkem jak pro péči o toto chráněné území, tak pro péči o návštěvníky.

Kde o turistech víme...

Monitoring návštěvnosti probíhá v současnosti na pěti turisticky významných lokalitách v CHKO Jeseníky (Vysoká hole, Ovčárna, údolí Bílé Opavy, Kepník, Sedlo pod Vřesovou studánkou) a na dvou lokalitách mimo území CHKO (Rešovské vodopády, Králícký Sněžník). Informace o návštěvnících Jeseníků jsou získávány kombinací automatického a fyzického sčítání turistů v terénu a jejich dotazováním. Nepřetržitý automatický monitoring je prováděn sčítacími zařízeními britské výroby, jejichž instalaci a provoz zajišťuje společnost Monitoring návštěvnosti s.r.o. Použitá technologie se vyznačuje vysokou odolností vůči drsným klimatickým podmínkám jesenických hor a maximální přesností sčítání. V současnosti patří mezi evropskou špičku v oblasti monitoringu turismu.

Jeseníky jako lákavý cíl turistů

Po dvou letech sčítání výsledky ukazují, že turisticky nejatraktivnější jesenickou lokalitou je údolí Bílé Opavy. Jeho centrální částí projde po žluté turistické značce v obou směrech ročně průměrně 78 tisíc lidí. Pro srovnání – na Lysou horu v Beskydech vystoupá ročně od severu 75 tisíc návštěvníků. Těžiště návštěvnosti naučné stezky údolím Bílé Opavy je během letních prázdnin. Nicméně také během zimy je zde, i přes obtížnou dostupnost území, pravidelně zaznamenáván pohyb v řádech stovek až nižších tisíců návštěvníků.

Značenou stezku od Ovčárny směrem k rozcestí Nad Ovčárnou (a naopak) využije ročně cca 40 tisíc turistů. Většina z nich (60 %) následně pokračuje po červené značce k Vysoké holi, 10 až 25 % turistů (tj. 4 až 10 tisíc ročně), zavítá na naučnou stezku Velkou kotlinou.

Po severní části hlavního jesenického hřebene v úseku mezi Vřesovou studánkou a Kepníkem se ročně pohybuje 25 až 30 tisíc turistů. V turisticky atraktivních a snadněji dostupných okrajových lokalitách masívu Kepníku, tj. na vrcholu Kepníku a Vřesové studánce je návštěvnost ještě výrazně vyšší, neboť značné procento lidí se po jejich dosaže-

ní od Červenohorského sedla či Šeráku vrací stejnou cestou zpět.

Překvapivě vysoká návštěvnost je zdokumentována i ve vrcholové oblasti Králíckého Sněžníku, kde probíhá sčítání od května 2011. Navzdory značné odloučenosti tohoto vrcholu zde za šest měsíců měření bylo jen na jižním přístupu k vrcholu (kolem pramene Moravy) zjištěno více než 19 tisíc turistů.

Dosavadní výsledky ilustrují také celkový meziroční nárůst počtu návštěvníků Jeseníků v roce 2011 oproti roku 2010 o 14 % a řadu dalších zajímavých informací.

Po čem touží návštěvníci?

Dotázaní turisté v rámci anketního šetření v naprosté většině případů považovali existenci CHKO Jeseníky za přínosnou. Zajímavá je také vysoká podpora návštěvníků případnému vyhlášení národního parku Jeseníky. Na druhou stranu však z šetření vyplynulo, že návštěvníci často nevědí, co přesně správa CHKO v praxi vykonává a jak se jich dotýká ochranný režim území. Za pozitivní zjištění lze považovat, že naprostá většina návštěvníků si pochvaluje stávající úroveň služeb na území CHKO Jeseníky.

Návštěvnost se mění v čase

Z důvodu zajištění věrohodných podkladů o měnícím se počtu a struktuře návštěvníků Jeseníků a Králíckého Sněžníku je nezbytné sledovat vývoj návštěvnosti dlouhodobě. Monitoring by měl proto pokračovat i v budoucnu na stávajících a případně nových lokalitách. Správa CHKO Jeseníky, ale také obce, kraje či subjekty cestovního ruchu mohou pomoci těchto dat snadno zjistit,

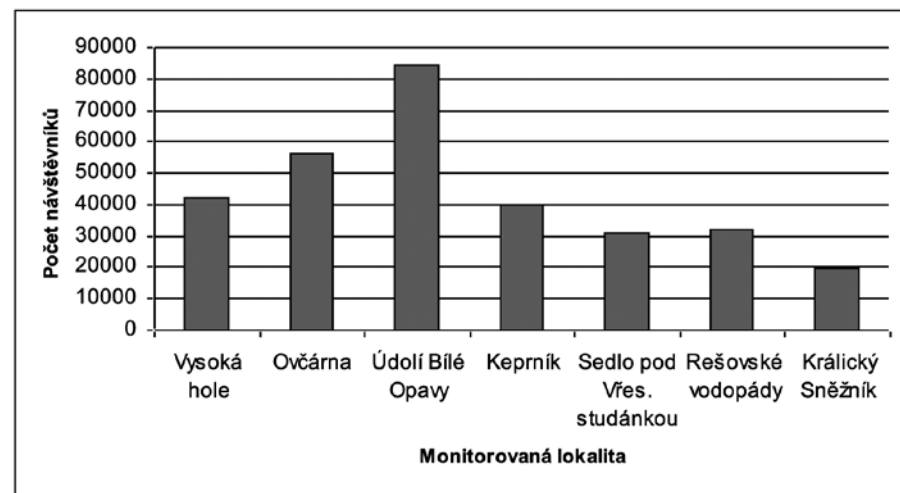
zda se daří udržovat či zvyšovat počet návštěvníků Jeseníků. Zároveň lze také stanovit, ve kterých lokalitách je vhodné investovat různě velké finanční prostředky do konkrétních opatření ochrany přírody a cestovního ruchu (intenzita údržby stezek, budování naučných stezek versus množství jejich uživatelů apod.). Neméně důležité je průběžně zjišťovat měnící se strukturu návštěvníků Jeseníků, jejich názory a preference a spokojenost s poskytovanými službami. Je přece důležité nechat se poučit také přímo od návštěvníků...

Počet návštěvníků na monitorovaných lokalitách v CHKO Jeseníky v sezóně 2011 (listopad 2010 – říjen 2011, data: Monitoring návštěvnosti s.r.o.). Pozn: Králícký Sněžník zahrnuje pouze šest měsíců měření.

Marek Banaš, David Zahradník

Údolí Bílé Opavy je jednou z nejnavštěvovanějších lokalit v CHKO Jeseníky. V zimě tudy i přes obtížné turistické podmínky prochází kolem 2 tisíc lidí.

Počet návštěvníků na monitorovaných lokalitách v CHKO Jeseníky v sezóně 2011 (listopad 2010 – říjen 2011, data: Monitoring návštěvnosti s.r.o.). Pozn.: Králícký Sněžník zahrnuje pouze šest měsíců měření.

Kolenati – 200 let od narození

Letos uplyne 200 let od narození významného průzkumníka Jeseníků v 19. století, botanika, zoologa, geologa, lékaře a cestovatele, vysokoškolského profesora a člena Královské české společnosti nauk F. A. Kolenatiho.

Friedrich Anton Kolenati se narodil 12. dubna 1812 v Praze na Malé Straně. Některé prameny uvádějí, že byl německé národnosti, jiné zase, že byl Čech. Vystudoval medicínu na pražské univerzitě, ale již od mládí se zajímal o přírodní vědy. Krátce se věnoval lékařské praxi, při níž sám studoval entomologii a netopýry. Později se stal asistentem botaniky při pražské univerzitě. V této době také podnikl několik přírodovědeckých cest na Šumavu a do Alp.

Roku 1842 odjel Kolenati do Petrohradu, kde se stal asistentem zoologie petrohradské akademie věd. Odtud odjel na výzkumné cesty na Kavkaz. Kolenati prozkoumal povodí dolního Donu, podnikl cestu přes Azovské moře, přelavil se přes řeku Kubáň, zúčastnil se bitvy s Čerkesy. Z Vladikavkazu se dostal v červenci 1843 do Tiflisu, kde podnikal výzkumné cesty po okolí. Lovil zde kozorožce a jinou horskou zvěř, dosáhl i vrcholu Kazbeku (5047 m n. m.). Během cesty sesbíral přes 12 000 kusů rostlin, 104 kusy savců, 217 ptáků, 46 plazů, 90 měkkýšů a 1425 druhů hmyzu v 30 000 exemplářích a kolekci minerálů. Výsledky publikoval v mnohých pojednáních, popsal také několik nových druhů.

Během cest si všiml i místních lidových zvyků a zemědělských postupů (např. chovu pijavky lékařské a bource morušového, včelařství, pěstování vinné révy atd.). Za vynikající výsledky ve výzkumu Kavkazu mu ruský car Alexandr II. udělil vysoký řád.

V roce 1846 se vrátil do Prahy, kde zpracovával dovezenou sbírku kavkazských minerálů. V Praze pracoval jako lékař (habilitoval se na pražské univerzitě jako soukromý docent speciální a medicínálně-farmaceutické zoologie, botaniky a krystalografie).

Roku 1848 založil studentský přírodovědecký spolek „Lotos“ (existoval do roku 1945), byl zvolen za člena Královské české společnosti nauk, vstoupil do studentských legií a byl kvůli kontaktům v Rusku 14 dnů vězněn na Hradčanech.

V roce 1849 učil na technice v Praze a také na gymnáziu na Malé Straně. V prosinci se stal řádným profesorem na technice v Brně. Zde setrval až do své smrti. Při svém působení na Moravě se

Pomník F. A. Kolenatiho v Malé Morávce

zabýval přírodovědeckým výzkumem vícero oblastí Moravy, především Moravského krasu a Hrubého Jeseníku. Svoji práci významně přispěl k poznání přírodních poměrů Moravy a Slezska.

V zoologii se věnoval hlavně zkoumání netopýrů – ve své době byl pokládán za jednoho z nejlepších odborníků na netopýry v celé Evropě. V době svého plodného života napsal také více než 50 entomologických prací, ze kterých mnohé publikoval ve spisech Královské České společnosti nauk, Vídeňské akademie, Vídeňského zoologického a botanického spolku a v časopisech. Část svých prací publikoval i ve spisech Petrohradské a Moskevské akademie věd. Během svého života se stal členem přírodovědeckých společností ve 14 univerzitních městech Evropy.

Jeho sbírka brouků se stala jedním ze základů entomologických materiálů Národního muzea v Praze a jako člen Společnosti Národního muzea v Praze se zúčastnil jejího prvního zasedání. Karel Havlíček Borovský, přítomný na této schůzce, satiricky ve své básni vyličil jednotlivé účastníky. Neušetřil ani tehdy největšího zoologa druhé poloviny 19. století Kolenatiho, když ve verši napsal: „Také doktor Kolenatý složil na židli své hnáty, řády a adnotace s sebou vzal, rozum ale doma ponechal.“

Na sklonku života se Kolenati věnuje botanickému a zoologickému výzkumu Pradědu a okolí. Velmi známou je např. jeho práce o výzkumu Jeseníků: „Naturhistorische Durchforschung des Altvatergebirges“, která vyšla v roce 1858. Každoročně Jeseníky po více než 12 let navštěvuje, až 17. července 1864 umírá vyčerpáním na Ovčárně. V lékařském zápisu je uvedena mrtvice, trpěl však

i malárií a vlekou žaludeční nemocí. Pohřben byl v Malé Morávce, kde dodnes stojí na místním hřbitově jeho pomník. V roce 1867 mu spolek „Lotos“ umístil pamětní desku na Ovčárně, která byla později přenesena na Petrovy kameny.

Vít Slezák

Výsadba kleče na Pradědu

Je všeobecně známo, že borovice kleč není v Jeseníkách původním druhem a že byla od konce 19. století uměle vysazována. Výsadby kleče sloužily především k zamezení sesouvání lavin a zvýšení horní hranice lesa. Málokdo však ví, že kleč byla použita i k jiným, méně praktickým účelům. Podíváme-li se dnes od Ovčárny směrem k Pradědu, je na svahu pod vrcholem vidět nepravdělná skvrna kosodřeviny. V roce 1898 tam totiž Řád německých rytířů (nebo zemská vláda v Opavě) nechal vysázet z kleče písmena F J I s korunou a postavit malý památník. V tomto roce totiž slavilo Rakousko-Uhersko 50. výročí nastoupení císaře Františka Josefa na trůn a zvěčnit vladařovy iniciály se jevílo jako dobrý nápad. Pomník této události byl údajně po vzniku Československa v roce 1919 částečně odstraněn a také výsadbu kleče čekalo prořezání snad proto, aby nic nepřipomínalo habsburské mocnářství. Pobořeného památníku se ujal Slezský pěvecký svaz a opravený ho roku 1935 věnoval hudebnímu skladateli z Andělské Hory E. S. Engelsbergovi. Nečitelné iniciály císaře však dodnes vy dávají svědectví, jak dlouho trvá přírodě zacetit zásahy člověka, zvláště v tak citlivém horském prostředí.

Vít Slezák

Rekonstrukce nápisu FJI tak jak mohl vypadat v roce 1898.

Dřevní houby Jeseníků

Daniel Dvořák

Daniel Dvořák
Mgr. *1980: vystudoval obor Systematická biologie a ekologie na přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity v Brně, v současnosti působí tamtéž jako lektor. Věnuje se mykofloristice a systematice různých skupin vyšších hub, zejména stopkovýtrusných.

Typickou houbou tlejícího dřeva smrku je helmovka zelenobřítá s tmavě zbarveným ostrým lupenům. V Jeseníkách patří k hojným houbám.

Ohňovec ohraničený je vlajkový druh klimaxových smrčín, kde vytváří rozlité či polokloboukaté plodnice na mechatých padlých kmenech smrků.

V bohatých skupinách rostoucí měkkouš kadeřavý se objevuje dosti často na ležících větvích listnáčů, zejména buku.

Zatímco v monokulturách smrku, zejména v nižších polohách, je kořenovník vrstevnatý jedním z nejhorších škůdců, v původních horských smrčínách Jeseníků se objevuje jen zřídka.

Sírovec horský je nápadný druh rostoucí v mohutných trsech, který byl pro vědu popsán na základě nálezů z údolí Bílé Opavy.

Štítovka Thomsonova s charakteristicky síťnatým povrchem klobouku a vločkatým třeněm je jeden z několika nehojných druhů štítovek, vázaných na silně zetlelé kmene listnáčů. Je známa z Jelení bučiny.

Vzácná šupinovka třepenitkovitá rostoucí ve vlhkých až podmáčených leších patří k boreálně-montánním elementům mykoflóry Jeseníků.

Šupinovka ježatá je typický druh padlých kmenů buku v pralesovitých porostech, v Jeseníkách ji známe z rezervací Jelení bučina a Rabštejn.

Rozvětvené, v horní části nepohlavními výtrusy bíle poprášené „parohy“ na odumřelém dřevě listnáčů patří zcela běžně dřevnatce parohaté.

Ke striktně horským prvkům lze počítat bělochoroš vlnitý, na jehož drobné plodnice lze narazit na kmenech smrků obvykle v polohách nad 800 m n.m.

Poměrně vzácný korálovec jedlový roste hlavně na dřevě starých jedlí, která z jesenických lesů téměř zmizela. V Jeseníkách jej tak lze nejspíše spatřit na chřadnoucích smrčích v přirozených smrčínách.

Typicky vícebarevně pruhované a často jakoby nalakované klobouky mátroudnatec pásováný, jeden z nejhojnějších a nejnápadnějších „chorošů“ ve smrčínách.

Rozhovor s Michaelou Pruknerovou

Michaela Pruknerová se narodila v roce 1970 v Havířově. Bakalářské studium oboru cestovní ruch absolvovala na přírodovědecké fakultě Ostravské univerzity, následně si vzdělání doplnila na Mendelově zemědělské univerzitě v Brně – obor ekonomika a management. Přes 10 let působila v soukromé sféře v oblasti obchodu a marketingu. Od roku 2004 působila ve veřejné správě v oblasti regionálního rozvoje a územního plánování. Hovoří anglicky a německy. Má 2 děti, ve volném čase se nejvíce věnuje sportu.

Co bylo pro Vás hlavním impulsem pro příchod na místo vedoucí Správy CHKO Jeseníky?

Oblast Jeseníků považuji za nádherný kus země a ve své předchozí práci jsem se mohla podrobně seznámit s celou řadou problémů, které oblast Jesenicka trápí – mimo vysokou nezaměstnanost a špatnou dostupnost jsou to i určité rozpory mezi ochranou přírody a rozvojovými záměry, které mají za cíl zlepšit kvalitu života místních obyvatel nebo vytvořit zázemí pro návštěvníky regionu. Možnost pracovat pro CHKO Jeseníky vnímám jako možnost zúčastnit své dosavadní zkušenosti z regionálního rozvoje a z územního plánování a pomoci nacházet takové cesty udržitelného rozvoje, které nebudou v rozporu se zájmy ochrany přírody, ba naopak budou se vzájemně podporovat. Jsem přesvědčena, že takové možnosti existují.

Ve funkci vedoucí správy jste od letošního března, kde vidíte hlavní úkoly a cíle Správy CHKO Jeseníky v nadcházejícím období?

Hlavním úkolem je a zůstává ochrana přírody. Měli bychom však více prezentovat naši činnost tak, aby byla vnímána jako přínosná a pozitivní. Chtěla bych se proto zaměřit na rozšíření aktivit směrem k veřejnosti a zlepšení komunikace s partnery, kteří na území CHKO Jeseníky realizují své aktivity.

V čem spočívají podle Vás největší ekologické problémy Jeseníků?

V současné době vidím největší problém v nadměrném výskytu borovice kleče, která způsobuje zarůstání vysoko-

horského bezlesí, vytlačuje velice cenná a unikátní rostlinná společenstva v pásu arкто-alpínské tundry a ohrožuje populace některých vzácných živočišných druhů – zejména bezobratlých a ptáků. V některých oblastech pak zvýšená přítomnost kleče rovněž omezuje pohyb sněhu a brání tak pádu lavin v karech a kotlinách. Tím je ohrožena existence mnoha pestrých společenstev a biotopů, která jsou na výskytu sněhových lavin přímo závislá. Další problém jsou velké plochy monokulturálních smrčů, které jsou velmi náchylné na kůrovcové a větrné kalamity a navíc neposkytují podmínky pro dostatečnou rozmanitost pro některé druhy živočichů či rostlin a hrozí tak jejich vymírání. Na druhé straně se potýkáme s přemnožením některých druhů živočichů či rostlin.

Správa CHKO Jeseníky je dobře fungující soustrojí, kde si myslíte, že má slabá a naopak silná místa?

Silnou stránkou je určité odborná vybavenost pracovníků Správy. Pracují zde odborníci z řad geologů, ornitologů, botaniků, zoologů či lesníků. Slabou stránku vidím v ne vždy dostatečné komunikaci s některými organizacemi, se kterými Správa CHKO přichází do styku. Dochází tak někdy ke zbytečným nedorozuměním na obou stranách.

Jeseníky jste v minulosti určitě vícekrát navštívila, které místo máte nejraději?

Jeseníky navštěvuji od dětství a nemohu říct jediné místo, těch je spousta. Jeseníky nabízejí možnosti turistiky, lyžování, výletů na kole či návštěv krásných jeskyní a to jsem rozhodně nevyjmenovala vše. Jen namátkou – mám moc ráda cestu od Vřesové studánky nahoru na Keprník a dále na Šerák, stejně tak už téměř kultovně se musím první a poslední běžkařskou túru v sezóně vydat na Švýcárnu. Ale existují i méně navštěvovaná místa – Obří skály kousek od Horní Lipové s nádherným výhledem na Králický Sněžník nebo vodopády na Borovém potoce kousek pod Medvědí horou. Těch míst je opravdu celá řada a nemám vlastně žádné nejoblíbenější.

Komunikace s veřejností je významnou součástí práce ochrany přírody, jak hodnotíte její úroveň v Jeseníkách?

Naznačila jsem to už v jedné z předchozích odpovědí. Směrem k veřejnosti se podnikla v minulosti řada aktivit,

vytvořily se nové nebo obnovily starší naučné stezky, dobře funguje osvětová činnost směrem ke školám či k některým občanským sdružením. Velice dobře rovněž hodnotím práci strážců přírody. Nicméně považuji za důležité věnovat práci s veřejností do budoucna daleko víc prostoru. Bohužel je ještě pořád řada míst v Jeseníkách, kde se návštěvník pouze dozví, že se nachází v CHKO a co nesmí v daném území dělat, ale už se nikde nedozví, co vlastně je tady tak jedinečného, proč to je dobré chránit, jak by se měl chovat a proč. Zde vidím postupný prostor pro zlepšení a zviditelnění naší práce.

Ze strany Lesů ČR často zaznívají obavy z rozpadu lesních porostů v důsledku nekontrolovaného šíření kůrovců. Jak to vnímáte Vy?

Rozumím jejich obavám. Je to bohužel důsledek monokultur smrkových lesů, které se zde vyskytují a jak už jsem řekla, jsou náchylné na kůrovcové kalamity. Lesy ČR mají za úkol v lesích efektivně hospodařit a případné nekontrolovatelné šíření kůrovce by mohlo způsobit nenahraditelné škody. Domnívám se, že je nutné mít pod kontrolou výskyt kůrovců v územích národních přírodních rezervací a pokud možno šetrně provádět asanace napadeného dříví ve spolupráci s Lesy ČR. Nejsem zastáncem zcela bezzásahových zón.

Diskuse nad Národním parkem Jeseníky již v podstatě utichly, přesto se může tato otázka kdykoli znovu otevřít. Jaký je Váš pohled na případné vyhlášení národního parku v centrální části CHKO Jeseníky?

Národní park vidím určitě jako možný přínos pro Jeseníky. Roli Národního parku Jeseníky však vidím spíše ve větší atraktivitě území pro návštěvníky než ve zvýšeném stupni ochrany. Jsem přesvědčena, že problémy, které Jeseníky mají – teď narážím např. na nadměrný výskyt kleče – je nutné řešit bez ohledu na existenci národního parku a věřím, že taková řešení existují. Nicméně debaty kolem případného vyhlášení stále pokračují a jsem připravena se jich aktivně účastnit. Velký význam opět vidím v komunikaci s veřejností – pro vyhlášení národního parku je potřeba podpora místních občanů, obcí i podnikatelů.

Děkujeme za rozhovor.
Kateřina Kočí

Památný strom „Buk u Drakova“

Buk lesní (*Fagus sylvatica*) je jednou z hlavních lesních dřevin našich hor. V lesích na úbočích většiny našich hor tento druh v minulosti převažoval. Tam, kde nyní potkáváme hlavně fádňi smrčiny, se v minulosti převážně vyskytovaly jedlobučiny a bučiny.

Pokud se uvádí, že vzrostlý statný strom je vlastně malým ekosystémem, o buku to platí dvojnásob – od úkrytů v husté koruně, přes časté dutiny v kmeni a silných větvích, po bohatě prostřený stůl na zemi oplývající výživnými bukvicemi v podzimním období.

Mezi takové právě patří tento památný strom, který lze spatřit v údolí Černé Opavy po pravé straně lesní cesty mezi Vrbnem pod Pradědem a osadou Drakov. Věvodí zde okolnímu lesu, který svým stářím převyšuje více než o dvojnásobek. Jeho věk se odhaduje na více než 230 let. Mohutný kmen

má obvod ve výšce 1,3 m blížící se pěti metrům a výška stromu je 32 m. Zřejmě jde o rodový strom související s bývalým Josefským hamrem. Pozůstatek někdejšího vodního náhonu k tomuto hamru je u paty stromu ještě znát. Stačí pohladit kmen pokrytý lišejníky a hrábnout do závěje starého listí, hned je cítit všechen ten život provoněný houbovým pachem. Tento kmet není nikdy sám, protože život v něm i jeho bezprostředním okolí jen kypí (hmyz, houby, ptáci) a to je jen zlomek toho, co běžný člověk zaznamená.

Památný strom je označen státním znakem a barevnou informačně naučnou tabulí. V minulosti byl odborně ošetřován, ale v současnosti je snaha ponechat takovéto stromy, pokud to lze, především přirozenému vývoji.

Dušan Duhonský

.....

Dřevní houby v Jeseníkách

Houby rostoucí na dřevě jsou vedle mykorhizních a pozemních saprotrofních druhů třetí významnou ekologickou skupinou hub v naší přírodě, ve střední Evropě zaujímají asi třetinu z celkem odhadovaných 4–5000 druhů „velkých“ hub. Pomocí specifických enzymů jsou schopny rozkládat mrtvou dřevní hmotu a uvolňují tak ve dřevě vázané živiny zpět do půdy. Nejznámější dřevokazné houby představují tzv. „choroš“ s často víceletými a vytrvalými plodnicemi s rourkami naspodu. Najdeme mezi nimi ale také mnoho lupenatých druhů a nechybí ani zástupci s rosolnatými či tenoučkými a do plochy rozlitymi plodnicemi. Zvláště skupinou jsou tvrdohouby vytvářející dřevnaté útvary (tzv. stromata).

Některé dřevní houby jsou schopny napadat i živé stromy, parazitovat na nich a po jejich odumření pokračovat v růstu (např. všem lesníkům dobře známý kořenovník vrstevnatý či václavka smrková, které působí ve smrkových monokulturách nedozrnlé škody), větší na dřevních hub je však vázána výlučně na odumřelém dřevu.

Ačkoliv CHKO Jeseníky patří k nelesnatějším oblastem naší země, převažující smrkové monokultury představují z hlediska výskytu dřevních hub téměř poušť. Většina dřevní hmoty je vytěžena a na zbylém kletí a pařezech najdeme jen málo druhů. K nemnoha běžným zástupcům zde patří „choroš“ s typicky pásovaným povrchem klobouků troudnatec pásovaný nebo lupenatá, v trsech rostoucí a zvláště na podzim hojná třepnitka maková.

O poznání lépe jsou na tom přirozené horské smrčiny, které jsou v Jeseníkách místy dobře zachovány. Na odumřelých a padlých kmenech smrků tu najdeme druhy, které v hospodářsky využívaných lesích chybí. Ohňovec ohraničený zde patří k typickým druhům a jeho rozšíření u nás přesně kopíruje přirozený výskyt smrku. K vysloveným vzácnostem pak patří třeba kalichovka zlatolupenná, jež vyžaduje silně zetlelé, trvale vlhké dřevo a kromě nejzachovalejších jesenických smrčů (Eustaška, Bílá Opava) je dnes v ČR známa pouze z Beskyd a Šumavy.

Pravým rájem dřevních hub bývají pralesovité podhorské smíšené lesy s bukem, jedlí a smrkem, případně jinými listnáči – podobné porosty se v Jeseníkách zachovaly jen v několika fragmentech, k nejpěknějším patří rezervace Jelení bučina a Rabštejn. V těchto ostrůvcích lze kromě běžnějších druhů bučin vidět i některé ohrožené a zákonem chráněné druhy, např. mozkovku rosolovitou s nápadně želatínózní konzistencí plodnic nebo hlívec ostnovýtrusý s růžovým, síťnatě žilnatým růžovým kloboukem a vůní po meruňkách, který se vyskytuje výhradně na padlých kmenech jilmů.

Jesenickým lesům i jejich dřevním houbám by prospělo, kdyby se dřevinná skladba více přiblížila původnímu stavu a zároveň by alespoň část odumřelého dřeva zůstávala v lese napospas rozkladu.

Daniel Dvořák

Obnovená naučná stezka Velká kotlina

V rámci projektu „Jednotný informační a komunikační systém ochrany přírody v NUTS II Moravskoslezsko“, o kterém vás průběžně informujeme, realizovaly Actaea – společnost pro přírodu a krajinu, Správa CHKO Jeseníky a Spolek Přátelé Vrbenska obnovu naučné stezky Velká kotlina. Bylo vytvořeno 11 informačních panelů o přírodě i historii území. Actaea a Správa CHKO Jeseníky vydaly také průvodce naučnou stezkou, který je návštěvníkům k dispozici v místních informačních centrech a v Informačním centru Natura 2000 Jeseníky v Karlovicích. Průvodcem po naučné stezce je malý nenápadný živočich chvostoskok. Pokud nevíte, jak vypadá, vydejte se za poznáním přírody do Velké kotliny, jistě jej spatříte nejen na tabulích naučné stezky.

Velká kotlina je přírodním klenotem Hrubého Jeseníku. Nezměrné bohatství rostlin a živočichů na velmi malém území je skutečně unikátní. Tabule naučné stezky návštěvníkům zajímavým způsobem představují bohatství Velké kotliny, objasňují jeho příčiny. Dozvíte se něco o zvláštním systému proudění vzduchu ve Velké kotlině, o činnosti ledovce, o podmínkách života v horách, ...

Naučná stezka měří asi 5,5 km. Projdete ji přibližně za dvě hodiny a vystoupáte o 540 metrů výše. Začíná na západním konci Karlova, na rozcestí modré a zelené turistické značky. Z Malé

Morávky sem musíte dojít pěšky nebo se nechat dovézt autem. Stezka vede podél říčky Moravice a dál po modré turistické značce směrem na Ovčárnu.

První část stezky, asi 2 km až po rozcestí Slezská cesta, vede lesem po asfaltové cestě. V této části se na prvních cedulích naučné stezky dozvíte, jak les zadržuje vodu a také něco z historie území kolem řeky Moravice, přirozené hranice mezi Moravou a Slezskem.

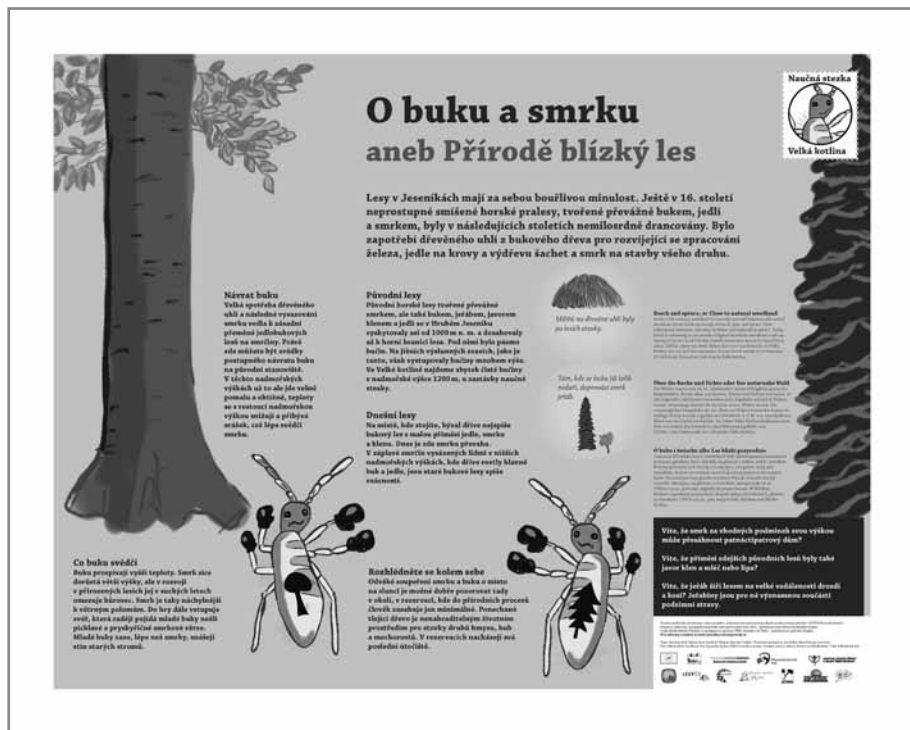
Po tomto dlouhém pozvolném úseku vás již čeká trochu prudší stoupání do Velké kotliny a tabule s povídání o bohatství Velké kotliny, o buku a smrku nebo jak pracuje ledovec. To už se ocitnete na dně karu a čeká vás nejzajímavější úsek cesty, samotná Velká kotlina. U prvního výhledu do Velké kotliny zhlédnete přírodní divadlo v amfiteátru tohoto ledovcového karu. Pak vystoupáte ještě výše po okraji karu a budete se kochat výhledy. Dozvíte se o činnosti vody ve Velké kotlině, o horní hranici lesa a co přináší vítr.

Poslední zastavení stezky je na rozcestí modré a žluté značky na jihovýchodních svazích Vysoké hole nad Velkou kotlinou. Odtud můžete pokračovat ještě kousek na hřeben před vámi a sejít na Ovčárnu nebo se vrátit zpět stejnou cestou či po žluté turistické značce.

Jedná se o výlet s velkým převýšením a náročným stoupáním v horských podmínkách. Nezapomeňte si dobrou obuv, větrovku a svačinu.

Přejeme vám hezký výlet.

Kateřina Kočí

Denní motýli CHKO Jeseníky

Motýli jsou obecně považováni za vynikající indikátory stavu prostředí. Především je to dáno rozdílnými a dost specifickými nároky housenek a dospělých motýlů. Housenka potřebuje v nejednodušším případě nějakou konkrétní rostlinu jako zdroj potravy. Jenže často také konkrétní klimatické podmínky, vhodné oslunění, vlhkost, starou trávu, kde se může schovat, atd. Ale může to být mnohem složitější, jak dokazují některé druhy modrásků, jejichž housenky musí být vychovány a kmeny v mravišti.

Dospělým denním motýlům jde naopak o dostatek nektaru (nejlépe nějaké květnaté louky). Ale často potřebují také keře či stromy, kde se mohou schovat a odpočívat.

To vše ovlivňuje jakým způsobem denní motýli „čtou“ krajinu. Nejdůležitější je její různorodost a pestrost. Měly by se střídát drobné meze, louky, pastviny, remízky či pole, tak aby každá housenka i dospělec mohly najít ty správné životní podmínky. Největším dnešním problémem je právě ústup přirozený luk s remízky a malých políček lánům řepky a obilí a tmavým smrkovým monokulturám.

A jak to tedy vypadá s denními motýly v Jeseníkách? Nejzajímavější jsou bezesporu horské hole, kde žije celá řada význačných druhů. Všem jsou jistě známí horští okáči, kteří jsou endemity Hrubého Jeseníku. Zdejší extrémní horské podmínky přežívají hlavně díky svému chlupatému tělíčku a tmavým křídům.

Ty fungují v podstatě jako tepelné akumulátory. Další zajímavé druhy pak žijí především ve Velké a Malé kotlině, které pro motýly představují bohaté květnaté louky, navíc v závětří.

V nižších polohách se pak udržela řada motýlů typických pro podhorské pastviny a louky. Krom rezervací, jako je zejména PR U Slatinného potoka a PR Morgenland, se zachovaly celkem bohaté louky kolem Nových Losin, Maršíkova a řeky Bělé. Zde se může vyskytovat až okolo 50 druhů denních motýlů. Mezi nimi i náročnější druhy jako perleťovec fialkový, ohniváček modrolesklý či bělopásek dvouradý.

Samostatnou kapitolou je pak elegantní jasoň dymnivkový, jeden z nejrychleji ustupujících druhů motýlů na našem území. V Hrubém Jeseníku přežívá na hrstce lokalit a těžko říci, jak silné jeho populace jsou. Housenka potřebuje jako potravu dymnivku, ale nejlépe na nějakém slunném místě, aby se mohla rychleji vyvíjet. Jenže dymnivky rostou spíše v listnatých stinných lesích. Dospělec pak vyhledává květnaté pasáže, kde může sít nektar. Z toho plyne, že jasoň potřebuje k přežití lesní lemy a světlé listnaté lesy s dostatkem kvetoucích rostlin. Je tak závislý na návratu ke starým způsobům lesního hospodářství – výmladkovému lesu.

Jelikož motýli jsou a byli odedávna oblíbenou skupinou amatérských sběratelů, máme dostatek informací o jejich rozšíření. A historické srovnání nevzniká nijak lichotivě. Z horských holí a la-

vinových drah zmizela celá řada druhů, což je zřejmě dáno kombinací hned několika faktorů. Jde zejména o opuštění tradiční pastvy, o zarůstání holí nepůvodní borovicí klečí, zčásti také o změnu klimatu a spad dusíkatých látek. Kombinace spadu, tedy v podstatě hnojení, a ukončení pastvy vedly k zarůstání druhově bohatého bezlesí zdatnějšími druhy. Ty však často vytvářejí homogenní a nijak bohaté porosty. Zarůstání borovicí klečí na druhou stranu vede ke zmenšování bezlesých ploch a jejich vzájemné izolaci. Vše dohromady vedlo k vymizení některých druhů či ztenčení jejich populací.

Ale ani v nižších polohách tomu není jinak. Zde je hlavním rizikem intenzifikace zemědělství. Velké plochy polí, ale i pastvin, nejsou pro motýli nijak příznivé. Navíc se pro zvýšení produkce používají druhově chudé travní směsi, které rozhodně neposkytují potřebnou potravní základnu pro naprostou většinu motýlů. Ti náročnější již stihli z Jeseníků vymizet, ti méně nároční na tom nejsou o nic lépe.

Nejhorší bylo bezesporu období komunismu, kdy se zemědělství intenzifikovalo na plné obrátky. Nyní se, především díky péči správy CHKO Jeseníky a uvědomění místních zemědělců, začínají některé druhy opět šířit. Tak snad není pozdě a louky plné motýlů si užijí i příští generace.

Adam Lacina

Jasoň dymnivkový

Invazní druhy CHKO Jeseníky – III. díl

Lupina mnoholistá (*Lupinus polyphyllus*)

Lupina mnoholistá (mnoha lidem známá spíše pod jménem vlčí bob) pochází původně ze Severní Ameriky, k nám byla dovezena koncem 19. století. Často se pěstuje na zahrádkách jako oblíbená okrasná trvalka. Postupně byla vyšlechtěna celá řada barevných kultivarů s květy od bílé a žluté barvy, přes růžovou, červenou až po temně fialovou a modrou, existují i kultivary s dvoubarevnými květy.

Krom toho, že občas ze zahrád „utíká“, zplaňuje a následně se šíří do okolí, byla v minulosti člověkem také záměrně šířena. Dříve se totiž např. vysévala v lesích pro obohacení půdy dusíkem a jako pastva pro zvěř, na loukách a pastvinách pak pro zvýšení nutriční hodnoty porostu pro dobytek nebo bývala používána ke zpevňování silničních a železničních náspů a zářezů.

Lupina patří mezi bobovité rostliny, které jsou schopné díky symbiotickým bakteriím vázat dusík a svým způsobem tak v podstatě „hnojit“ stanoviště, na kterém roste. Dokáže vytvořit rozsáhlé uzavřené porosty a především na živinami chudších stanovištích na kyselých

půdách taky výrazně měnit půdní a živinové poměry. Z původního porostu pak vzniká porost s převahou tohoto invazního druhu, ve kterém se navíc často začínají uplatňovat i další běžné druhy vázané na živinově bohatá stanoviště, a původní vegetace zcela mizí. Tímto způsobem jsou živinové poměry na stanovišti ovlivněny i do budoucna – po odstranění lupiny z lokality zůstává v půdě zásoba dusíku až na několik následujících let.

Lupina se snadno rozšiřuje pomocí semen, která dokáže „vystřelovat“ z lusků až na vzdálenost několika metrů. Protože jediná rostlina může za rok vyprodukovat až 400 semen, je lupina schopná z jedné či několika málo rostlin vytvořit během pár let obrovskou populaci. Semena jsou pak díky tvrdému obalu schopna přežít v půdě i několik desítek let, dokud nenastanou vhodné podmínky pro jejich vyklíčení.

Z uvedeného je zřejmé, že tam, kde už se lupina jednou objevila, se jen obtížně odstraňuje. Kosení (i opakované v průběhu jedné vegetační sezóny) na větší porosty lupiny neplatí, má totiž pod zemí mohutný systém oddenků se

spoustou „spících oček“, která po pokosení nadzemní části vyraží a vytvářejí další a další listové růžice. Kosený porost lupiny tak sice méně kvete a při včasné kosení netvoří zralá semena, na druhou stranu ale dochází k dalšímu zahušťování porostu lupiny právě z podzemních orgánů.

Jediným účinným způsobem likvidace tak zůstává opakované použití herbicidů. Likvidaci rostlin na lokalitě je třeba provádět pravidelně několik let po sobě, protože se stále objevují noví jedinci ze semenné banky, lokalitu je třeba i nadále pravidelně sledovat, aby se ze zapomenutých rostlin populace lupiny znovu neobnovila.

V CHKO Jeseníky se lupina v současné době ve větším množství vyskytuje především na loukách v okolí České Vsi, Jeseníku a Bělé pod Pradědem, v okolí Nového Malína a kolem silnice Bělá pod Pradědem – Vidly. Jelikož její odstraňování je finančně i časově náročné, Správa CHKO v současné době lupinu likviduje pouze na biologicky cennějších loukách – na lokalitách „Rašeliniště Karlov“ a „Malínské meze“. Na ostatních lokalitách v rámci CHKO je stav populací zatím pouze průběžně monitorován.

Radek Štendl

Zajímavá geologická lokalita

Naučná mineralogická stezka Maršíkov–Sobotín

Tato naučná mineralogická stezka je první svého druhu v ČR. K slavnostnímu otevření stezky došlo dne 16.9.1997 za účasti institucí, které se podílely na jejím vybudování, tj. Ministerstvo kultury ČR, Správa CHKO Jeseníky, Vlastivědná společnost muzejní v Olomouci, Vlastivědné muzeum v Olomouci, Obecní úřad v Sobotíně. Za dobu své existence si stezka našla řadu příznivců z řad veřejnosti se zájmem o přírodní pozoruhodnosti Jeseníků, ale posloužila také školní mládeži a studentům při výuce mineralogie. V širším okolí Sobotína a Maršíkova přivádí stezka zájemce k šesti význačným mineralogickým lokalitám situovaným v hornatém prostředí Jeseníků. Jedná se o mineralogická naleziště, která svým významem přesáhla hranice ČR a zasluhují

si, aby byla považována za důležité přírodovědné objekty Evropské unie.

Z geologického hlediska je území, kterým prochází naučná mineralogická stezka, tvořeno horninami sobotínského amfibolitového masivu a malým tělesem granitu Rudné hory. Oba typy hornin jsou součástí tzv. desenské skupiny, která je jednou z regionálně-geologických jednotek tzv. Silezika. Především horniny amfibolitového masivu a příznivá tektonika měly vliv na vznik bohaté mineralizace tzv. alpského typu, která se zejména v okolí Sobotína a Maršíkova projevila vývojem mnoha estetických a často i vzácných minerálů, jejichž naleziště jsou součástí naučné mineralogické stezky, která je první svého druhu v ČR i ve střední Evropě.

Schinderhübel (Rasovna)

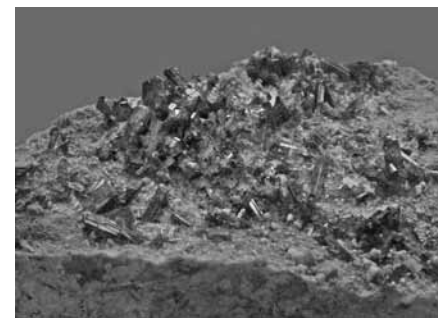
Od kostela v Maršíkově je lokalita situována 700 až 800 m severovýchodním směrem. Jedná se o několik pegmatitových žil, které poskytly řadu vzácných minerálů, zejména chryzoberyl a beryl.

Steinhübel

Minerály alpského typu (v tomto případě hlavně epidot, diopsid, albit) se nacházejí ve skalních výchozech amfibolitů ve vrcholové partii bezejmenné kóty 607 m n. m., situované cca 1 km severovýchodně od kostela v Maršíkově.

Pfarrererb

Mineralogickou lokalitou je levý svah lesní cesty vedoucí od kostela v Sobotíně na kótu Smrčina (670 m). V terénu ve svahu podél cesty jsou v délce asi 120 m pozůstatky četných výkopů, který-

Jehlicovité krystaly epidotu – Pfarrererb

mi byly v minulosti hledány pukliny a dutiny s minerály. Naleziště je od kostela v Sobotíně vzdáleno cca 900 m severovýchodním směrem. Mineralizace alpského typu byla nalézána v amfibolitech, amfibolické břidlici a v amfibol-biotitické rule. Lokalita je známá nálezy vynikajících krystalů především epidotu, prehnitu, diopsidu, albitu, adularu, titanitu, apatitu, stilbitu a heulanditu. Zvláště drůzy krystalů epidotu jsou nejatraktivnějšími ukázkami tohoto minerálu v ČR. V Evropě se vzorky obdobné kvality nacházejí na lokalitě Knappenwand v Rakousku, případně v Giassetu v Piemontu (Itálie) a Bourg d'Oisans (Francie). Lokalita bude v nejbližší době vyhlášena chráněným územím v kategorii přírodní památka.

Smrčina (Storchberg)

Je situována cca 200 m východojiho- východně od kóty Smrčina (670 m). Jedná se o opuštěný zčásti zasypaný jámový lom na těžbu krupníku z 19. století. V okolí lomu jsou tři haldy, které jsou v současnosti zdrojem těchto minerálů: magnetit, aktinolit, mastek, apatit. Lokalita je chráněná jako přírodní památka.

Kožušná (Fellberg)

Jedná se o nevelký opuštěný lom při hranici CHKO Jeseníky pro těžbu stavebního kamene. Je lokalizovaný cca 900 m severoseverozápadně od zámku v Sobotíně, na jižním úpatí Kožušné. Místní část Sobotína, v jejíž blízkosti se tento lom nachází, se nazývá Štětinov. V současnosti je lom značně zarostlý vegetací a v terénu jej lze snadno přehlédnout. V amfibolických až biotitických rulách jsou vyvinuty pukliny různého směru, na kterých byly v době těžby v lomu nalézány ukázky zeolitu, chabazitu, stilbitu a ojediněle titanitu.

Granátovka

Naleziště je situováno cca 800 m severně od nádraží v Sobotíně a cca 300 m jihovýchodně od kóty Kamenitý kopec (616 m) při hranici CHKO Jeseníky. Svo- ry s granátem se vyskytují v horní části kvarcitového výchozu.

Taťana Schmidtová

Informace byly čerpány z Průvodce Naučnou stezkou Sobotín–Maršíkov (P. Novotný, T. Schmidtová 2009).

Přírodní rezervace Františkov

Přírodní rezervace Františkov se řadí k nejstarším rezervacím v Jeseníkách. Vyhlášena byla z popudu známého a významného lesního odborníka profesora Aloise Zlatníka již v roce 1954. Předmětem ochrany byl a zčásti dosud zůstává smíšený lesní porost ve smrkobukovém lesním vegetačním stupni s typickou flórou a faunou.

Na první pohled nezajímavé chráněné území s výměrou necelých 21 hektarů, které od údolní lesní cesty odděluje pás fádni smrkové monokultury, se nachází v údolí Hučavy, asi 3,5 km od osady Františkov, která leží při hlavní silnici mezi Brannou a Jindřichovem.

V roce 1976 byl v dnešním ochranném pásmu odtěžen starý porost přímo navazující na rezervaci. Důsledkem tohoto zásahu bylo rozvrácení značné části lesa v rezervaci vichřicí v roce 1980 a jeho následnému vytěžení.

Přesto centrální část rezervace s porostem ve věku cca 150 až 170 lety (podle lesní hospodářské evidence) skrývá významnou ukázkou přirozeného smrkobukového lesního porostu, který je charakteristický pro tuto část Jeseníků. V podrostu starého lesa se významně uplatňuje velice vitální bukové zmlazení, které je zárukou zachování přírodní hodnoty a přirozeného lesního ekosystému i pro další generace. Dnes na tyto dochované partie na místech v minulosti rozvráceného lesního porostu bohužel navazují uměle založené mladé kulturní smrkové porosty, jejichž přírodovědecká a ekologická hodnota je velmi nízká.

Z významnějších zástupců rostlin lze jmenovat pěkný porost chráněné plavuně pučivé (*Lycopodium clavatum*) nebo malý ostrůvek kyčelnice devítilisté (*Dentaria enneaphylos*), žindavy evopské (*Sanicula europea*) či samorostlíku klasnatého (*Actaea spicata*), které představují pozůstatek původního podrostu bukových lesů. Na prameništích v horní části rezervace roste např. ostrice žlutá (*Carex flava*), blatouch bahenní (*Caltha palustris*) nebo drobná žlutě kvetoucí violka dvoukvětá (*Viola biflora*).

Zajímavější je výskyt živočichů, z nichž lze uvést např. v širším okolí se vyskytujícího silně ohroženého čapa černého (*Ciconia nigra*). V rezervaci hnízdí ptáci druhu vázané na staré rozpadající se lesy jako například silně ohrožený holub doupňák (*Columba oenas*), evropsky ohrožený datel černý (*Dryocopus martinus*) nebo žluna šedá (*Picus canus*). V podrostu a břízkách nachází dobrou potravní nabídku a současně úkryty jeřábek lesní (*Bonasa bonasia*). V nedalekém okolí byly zjištěny pobytové znaky rysa ostrovida (*Lynx lynx*).

Zájemcům o přírodu lze toto území určitě doporučit ke zhlédnutí, v tomto chráněném území je totiž možné se pohybovat i mimo turistické stezky. Zejména v kombinaci s další blízkou rezervací Pod Slunečnou strání a přírodní památkou Pasák vydá návštěva přírodních zajímavostí údolí Hučavy určitě na celodenní výlet.

Jindřich Chlapek

Silné i tenké stromy a tlející dřevo jsou typické prvky přirozených lesů.

Actaea – společnost pro přírodu a krajinu

Občanské sdružení Actaea vzniklo v roce 2002 s cílem uskutečňovat projekty v oblasti ochrany životního prostředí, zabývat se udržitelným rozvojem na místní a regionální úrovni, informovat veřejnost a provádět veřejnou osvětu v oblasti udržitelného rozvoje, ochrany přírodního a kulturního dědictví, ochrany krajiny a životního prostředí a zabývat se environmentální výchovou, vzděláváním a osvětou.

Co děláme?

Vydáváme informační letáky, populární i odborné publikace, pořádáme přednášky, exkurze, semináře a školení, environmentální výchovu, připravujeme naučné stezky, zpracováváme plány péče, botanické a zoologické inventarizační průzkumy. Zpracováváme také pu-

blikace pro obce ve spolupráci s místními znalci. Pořádáme výstavy, přednášky a semináře. Pořádáme pobyty škol v Jeseníkách s environmentální výchovou – www.ekopobytykarlovice.cz.

Spolupracujeme se Správou CHKO Jeseníky a Beskydy, s obcemi, základními školami a jinými organizacemi. Působíme především na Moravě v Jeseníkách, Beskydech a Bílých Karpatech.

Naše nejnovější projekty
Využití moderních komunikačních technologií v ochraně a popularizaci přírodního a kulturního dědictví. Modelová studie na příkladu CHKO Jeseníky a Beskydy. V Jeseníkách a Beskydech byly vytvořeny stezky, které jsou v terénu vyznačeny jen malou tabulkou s tzv. QR kódy a Beetagy, jejichž prostřednictvím získá návštěvník on-line informace do svého mobilního telefonu. Stezky najdete na webových stránkách www.dohaje.cz.

Jednotný informační a komunikační systém ochrany přírody v NUTS II Moravskoslezsko.

Projekt propojuje různé organizace v rámci Moravskoslezského kraje, podporuje jejich spolupráci a poslechnou snahu o efektivní informování o ochraně přírody. V rámci projektu šíříme informace o přírodě a krajině Jeseníků, ochraně přírody, soustavě evropsky vý-

znamných území Natura 2000.

Všechny krásy Vrbenska, popularizace přírodního a kulturního dědictví Mikroregionu Vrbensko – Nové Heřminovy, Široká Niva, Vrbno pod Pradědem, Ludvíkov a Karlova Studánka. Byly vytvořeny informační panely do vlaku na trati Milotice – Vrbno pod Pradědem, uvítací cedule na nádražích, leták do vlaku. Cestující si mohou na našich stránkách stáhnout hlasovou nahrávku do vlaku, kterou namluví herci Josef Laufer a Jitka Sedláčková.

Vydané a připravované publikace

Zpravodaj CHKO Jeseníky Campanula; Naučné stezky Bílá Opava, Velká kotlina, Nové Heřminovy, Široká Niva, Vrbno pod Pradědem, Ludvíkov, Karlova Studánka; Informační letáky Jesenické hole – Kousek Alp a Arktidy na Moravě a Jesenické horské smrčiny – Kde jsou ještě v Jeseníkách pralesy; Kniha Karlova Studánka.

Více informací o naší organizaci a vydané materiály naleznete na:

www.actaea.cz

Kontaktovat nás můžete na e-mailu: actaea.karlovice@gmail.com

Na e-mailové adrese actaea.karlovice@gmail.com uvítáme vaše připomínky, názory či náměty pro vydání dalšího čísla či připomínky k dosud vyšlým číslům Campanuly. V případě zájmu o doručování Campanuly v elektronické podobě nás kontaktujte na stejné adrese.

CAMPANULA – zpravodaj Chráněné krajinné oblasti Jeseníky /Ročník III., číslo /2012. /Vychází 2 x ročně. / Vydává ACTAEA a AOPK ČR – Správa CHKO Jeseníky / Náklad 1000 výtisků. / Číslo vyšlo v červnu 2012 v Karlovicích. / Zpravodaj je vytištěn na recyklovaném papíře. / Tisk: PROprint, Český Těšín / Grafika: sumec+ryšková, Rožnov pod Radhoštěm / NEPRODEJNÉ

Fotografie: Marek Banaš, Vojtěch Čada, Dušan Duhonský, Daniel Dvořák, Jindřich Chlapek, Martin Kočí, Eva Kyšová, Taťana Schmidtová, Lenka Skuhřavá, Vít Slezák, Radek Štencel, František Pojer, Michaela Pruknerová, Pavel Rozsívál, Michal Ulrych, archiv Actaea a SCHKOJ, David Zahradník

Texty: Marek Banaš, Vojtěch Čada, Dušan Duhonský, Daniel Dvořák, Jindřich Chlapek, Kateřina Kočí, Eva Kyšová, Adam Lacina, Taťana Schmidtová, Vít Slezák, Lenka Skuhřavá, Radek Štencel, František Pojer, Michaela Pruknerová, Michal Ulrych, David Zahradník

Redakce: Lenka Skuhřavá, Kateřina Kočí, Jan Halfar, Jindřich Chlapek

Editace: Lenka Skuhřavá, Kateřina Kočí

CAMPANULA – zpravodaj Chráněné krajinné oblasti Jeseníky je periodickou tiskovinou evidovanou pod MK ČR E 19512.

Zpravodaj byl vydán v rámci projektu „Jednotný informační a komunikační systém ochrany přírody v NUTS II Moravskoslezsko“. Projekt je realizován Moravskoslezským krajem za přispění finančního nástroje Evropské unie LIFE+.

Ministerstvo životního prostředí